

Latin és német minták Bugát anatómiai neveiben

1. Az első magyar nyelvű anatómiai tankönyvet BUGÁT PÁLnak köszönhetjük. 1828-ban ő fordította le németből HEMPEL göttingai anatómus korának nagysikerű, öt kiadást megélt művét. BUGÁT munkája tudománytörténeti jelentőségű, mivel előtte nem létezett tudományos magyar orvosi terminológia, ezért elkerülhetetlen volt az új terminusok, köztük a magyar anatómiai nevek megalkotása és a meglevők rendszerezése. BAJZA szerint „műszók alkotásához még nyelvszabályok ismerete sem elégséges, ahhoz dologismeret is kell” (BAJZA 1843), amivel BUGÁT orvos lévén rendelkezett. Terminust alkothatunk belső szóalkotással, „a fogalom jegyeinek a meghatározása, osztályozása, a lényeges jegyek kiemelése, a lényegtelen jegyek elhagyása” révén (FÓRIS 2005: 16), ilyenkor „a megnevezés a pars pro toto ’rész az egész helyett’, illetőleg a szinekdoché ’együttértés, veleértés’ elve szerint történik” (HORVÁTH 2004: 4). Sokkal egyszerűbb azonban és a szaknyelvekben gyakoribb is a már kész idegen terminus átvétele. Létezik egy harmadik megoldás is, az idegen terminusnak saját nyelvi eszközeinkkel való többé-kevésbé pontos leképezése, kalkok segítségével. A csontrendszer nevein végzett eddigi vizsgálataim azt mutatják, hogy a mai magyar anatómiai nevek jelentős hányada a latin nomenklátúra tükrözése.

Dolgozatomban arra keresem a választ, hogy BUGÁT milyen módszereket alkalmazott az anatómiai nevek megalkotásában. Először az anatómiai terminológia kialakulásáról ejtek szót, majd a korabeli magyar orvosképzés és orvosi szaknyelv állapotáról adok áttekintést. Ezután ismertetem BUGÁT anatómiai neveinek főbb jellemzőit, majd szemantikai és etimológiai szempontból elemeztem őket, összevetve a német szövegben szereplő anatómiai nevekkel. Vizsgálatom korpusza BUGÁT anatómiakönyvének a felső végtag csontjaival foglalkozó fejezete (BUGÁT 1828: 100–17, a továbbiakban: BP.) és HEMPEL könyvének azonos fejezete (HEMPEL 1827: 170–98). A vizsgált szövegrészben 260 anatómiai nevet találtam. Feltételeztem, hogy BUGÁT terminusai megalkotásában idegen mintákra támaszkodott. Céлом elsősorban a kalkok felfedése volt, és annak megállapítása, hogy a minta a latin vagy a német elnevezés volt-e. Elemzésem kiindulópontja a latin név volt. Ha sem a magyar, sem a német szövegben nem szerepelt a latin név, a leírás alapján modern tankönyvek és anatómiai atlaszok segítségével azonosítottam az anatómiai képletet. Munkámat nehezítette, hogy az első tudományos nomenklátúra majdnem 70 évvel BUGÁT könyvének megjelenése után jelent meg. Az egységesítés előtti névváltozatokat interneten fellelhető forrásokban, 17–19. századi orvosi szótárakban, szakkönyvekben kerestem. Ha találtam BUGÁT terminusával azonos motivációjú latin nevet, akkor azt tekintettem mintának. Végül statisztikai adatokkal szemléltetem a kalkok eredet szerinti megoszlását.

2. A hivatalos anatómiai nomenklátúra nevei latin és görög szavakból, szóelemekből szerkesztve a latin nyelv grammatikai szabályai szerint épülnek fel. Az eu-

rópai orvostudomány – és terminológia – gyökerei az ókori görögökhöz nyúlnak vissza. A későbbi korok orvosi ismereteit is meghatározó, a Kr. e. 5. és 6. században keletkezett Corpus Hippocraticum a szaknyelvnek számos, máig használatos terminusát is tartalmazza. Az anatómiai nevek köznyelvi szavakból jöttek létre, leggyakrabban jelentésbővüléssel, jelentésszűküléssel vagy névátvitellel, például az eredetileg ’zár, retesz’ jelentésű κλείς már az Íliászban szerepel ’kulcsont’ jelentésben (LSJ). Galénosz (Kr. u. 2. század) egyértelműsége és a szerv funkciójának a kifejezésére törekedett a névadásban. A görög mintákra támaszkodott Lucretius is a latin természettudományos terminusok alkotásakor. Szívesen élt a tükrözés eszközével Celsus is, az egyetlen latin nyelvű ókori orvosi témájú mű szerzője. Orvosi téren az ókori latinnak alig jutott szerep, a görög orvosi hagyományokat és a görög terminológiát az arab fordítások és azok latinra való visszafordításai őrizték meg számunkra. Jelentős szerepük volt a bizánci orvosoknak és a kolostori orvosi iskoláknak is. A latin szerepe a 11–15. században nőtt meg. Elsősorban a fordításoknak köszönhetően vált az európai orvostudomány nyelvévé. Számos arab orvosi művet ültettek át latinra. A 15. században kezdődött az ókori görög szöveghagyomány kritikai kiadása és latinra fordítása. Az egyetemi orvosi oktatás majdnem a 17. századig arab szerzők, például Avicenna és az arabok által közvetített görög orvosi művek latin fordításaira épült (vö. MAGYAR 2009).

Az első boncolási adatok a 14. századból, Bolognából valók, az első anatómiai szótárak pedig a 16. század második felében jelentek meg. Ekkorra a görög, latin, arab, héber elnevezések és szerzői nevek áttekinthetetlen tömege halmozódott fel. Vesalius, aki az első teljes Galénosz-kiadás munkatársa is volt, kísérletet tett az anatómiai szaknyelv egységesítésére (vö. MAGYAR 2009). A 17. század végétől egymás után jelentek meg anatómiai művek a nemzeti nyelveken is, először angolul (1697), majd franciául (1742) és németül (1783). A 19. században az anatómusok mintegy 30 000 anatómiai névvel dolgoztak. A szinonimák nagy száma miatt szinte szakirodalmi káosz uralkodott, az epiphysis, a ’csöves csontok ízületi vége’ megnevezésére például 50 kifejezés volt használatban. A tudományos anatómiai nomenklatúra megszületésére azonban a 19. század végéig kellett várni, a bázeli Nomina Anatomica (BNA) 1895-ös kiadásáig (vö. DONÁTH 2009).

3. Magyarországon a nagyszombati egyetem orvosi karán 1770-ben indult meg az orvosok és a gyógyszerészek képzése, az öt tanszék egyike az anatómiai volt. Mária Terézia 1777-ben az egyetemet Budára, majd II. József 1784-ben Pestre költöztette. Az oktatás nyelve kezdetől fogva a latin volt, az orvostanhallgatók számára – bizonyos tárgyakból – egészen 1868-ig az is maradt. A sebészképzés az egyetem megnyitása előtt céhek kezében volt, 1773-tól azonban az egyetemen latin és német nyelvű seborvosi tanfolyamot indítottak. Míg azonban az orvosdoktori tanfolyamra való felvételhez két-három éves bölcsészeti előképzést tettek kötelezővé, az alacsonyabb fokozatú sebésztanfolyamhoz csak négy grammatikai osztályt írtak elő. II. József 1784-ben kötelezővé teszi a német oktatást, majd 1790-ben ismét bevezették a latin nyelvet. Végül a latinul kevésbé tudó sebészeknek 1807-ben engedélyezi I. Ferenc a magyar nyelvű oktatást. Rácz Sámuel, aki elsőként oktatott magyar nyelven, javasolta az orvostanhallgatók esetében is a magyar oktatási nyelv

bevezetését, de kezdeményezése nagy ellenállásba ütközött az orvosi tanszékek tanáraínál is. Többségüknek ugyanis még 1841-ben is az volt a véleményük, hogy a magyar nyelvű tanítás nehézséget okozna, mert nincs minden orvosi szakmában tudományos magyar terminológia. A korabeli orvosi nyelv nehézkes volt, a körülményes, hosszú kifejezések, a „lingua inops, paupertas sermonum” megnehezítették a tudományok művelését. Minden magyarul író orvosnak szükségképpen nyelvújítónak is kellett lennie. Az első magyar nyelvű orvosi értekezés 1822-ben íródott. A magyar orvosi szaknyelv használata mintegy két és fél évtized alatt vált általánossá (vö. GORTVAY 1953).

4. BUGÁT könyvének Vezérszavában olvashatjuk, hogy „a ki tökéletes magyar orvos akar lenni, annak mindenek előtt az orvosi tudomány alyázatját (substratum) vagyis az embert magyarul kell ösmerni” (BP. VI.). Célkitűzésének megfelelően minden a tankönyvben szereplő anatómiai névnek van magyar megfelelője, a latin neveket csak zárójelben adja meg: „fölosztatik a fölső végtag a.) a vállra (Humerus), ide tartozik a vállkulcs, vagy vállperc, és a lapcsont b.) a fölkarra (Brachium) c.) az alkarra (Antibrachium) hová az orsó, és sing (Radius et ulna) számítatik. d.) a kézre, ide vitetnek a kéztő, a középkéz, az ujperc, és a lencsecsonk” (BP. 100). Ezt azért is fontos hangsúlyoznunk, mert a HEMPEL-nél az anatómiai nevek többsége csak latinul szerepel, sokszor egyáltalán nincs német nevük: „Man theilt den Arm ein; a) in die Schulter, Humerus, hiezu gehören die Clavicula und Scapula; b) in der Oberarm, Os humeri; c) in der Vorberarm, dazu rechnet man den Radius, und die Ulna; d) in die Hand, dazu gehören der Carpus, Metacarpus, die Phalanges digitorum, und Ossa sesamoidea” (HEMPEL 1827: 170). A latin szavak vagy szó szerkezetek a német nyelvtani szabályai alapján épülnek be a szövegbe, például *die Clavicula, der Carpus, die Phalanges digitorum, Ossa sesamoidea*. Előfordul, hogy BUGÁT másik latin névre hivatkozik, mint a német szöveg, például a *fölkar* esetében a magyar szövegben *brachium*, a németben *Os humeri* latin név van. Ebből kitűnik, hogy BUGÁT a fordítás során nemcsak HEMPEL szövegére támaszkodott, hanem más latin nyelvű munkákat is felhasznált. Hogy az újabb terminusokat az olvasó értse, egy „deák-magyar szótár” is csatol a művéhez. Az egyes anatómiai képletek bemutatásakor felsorolja a korábbi elnevezéseket, illetve az akkoriban használatos alternatív névváltozatokat is, például „vállkulcs, v. kulcs, vagy vállperc” (BP. 100), *könyökélcsonk* ’singcsont’ (BP. 106), *karküllő* ’orsócsont’ (BP. 107). Sokuk nem vert gyökeret sem a szaknyelvben, sem a köznyelvben, ezek azonosításában a korabeli névhasználatot jól dokumentáló CZUCZOR–FOGARASI-szótár (a továbbiakban: CzF.) volt a segítségem.

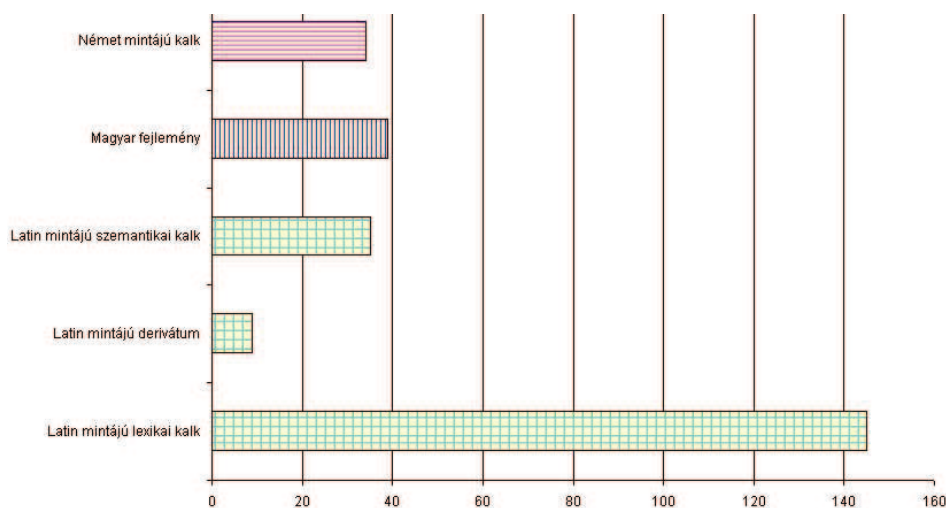
BUGÁT névalkotásai közül mai is él a *bőnye* ’aponeurosis’ (BP. 112) és a *szálag* (ma *szalag*) ’ligamentum’ (BP. 101) (vö. TESZ. *bőnye; szalag*). Helyesírásukban, például a mássalhangzók hosszúságának jelölésében, például *mel* (BP. 100), *tövisse* (BP. 104), *ujperc* (BP. 100), *öszvekötetés* (BP. 101), vagy a magánhangzók minőségében is eltérhetnek a mai alakoktól, például *szálag* (= *szalag*) (BP. 101), *közepkéz* (= *kézközép*) (BP. 100), *gyűrő* (= *gyűrű*) (BP. 105). Különbösg mutatkozik a képzőkben is, például *nyújtvány* (= *nyúlvány*) (BP. 102), *bevagány* (= *bevagás*) (BP. 102), *izülés* (= *ízület*) (BP. 105). Melléknevei sokszor régiesek, pél-

dául *kótalántsás* (< *kóta* 'rombusz', CzF. *kótaalakú* + *lándzsás* 'négyyszer hosszabb, mint széles', CzF. *lándzsás*) < *deltoideus* (BP. 106), *csüllőképző* 'rombusz alakú' (TESz. *csörlő*, CzF. *csürlő*) < *rhomboides* (BP. 101), *félhódi* (= *félholdú*) < *semilunaris* (BP. 113), *szikály* (= 'szívós', CzF.) < *glenoideus* (BP. 104), *verhenyesded* (= 'vöröses színű') < *subcruentum* (BP. 113). Elvértve a magyar nyelvtől idegen indokolatlanul rövidített alakok is előfordulnak: *hollornyújtvány* (< *holló* + *orr* 'csőr', ma *hollócsőr-nyúlvány*) < *processus coracoideus* (BP. 101), *hármoldalú* (= *háromoldalú*) < *triquetrum* (BP. 112).

A vizsgált 260 anatómiai név 220 esetében tudtam idegen mintát kimutatni (1. ábra). Többségükben lexikai kalkok, de szemantikai kalkok és derivátumok is vannak közöttük

1. ábra

BUGÁT anatómiai neveinek eredet szerinti megoszlása

5. A vizsgált fejezetben számos szemantikai kalkot találunk. Néhány közülük a mai névhasználatától eltérő formában szerepel. Szemantikai kalknak tekintem a latin *clavicula kulcs*, *vállkulcs* és *kulcscsont* megfelelőjét: „a kulcsközötti szálag [...] a melcsont felső részén túl fekszik, és ívként men egyik kulcstól a másikhoz által” (BP. 101); „egy feszes szálag [...] men a vállperecz melvégének alsó széléhez föl, hogy általa a kulcscsont [...] védelmeztessen” (BP. 101). A szemantikai kalkokat sokszor testrészre utaló *váll-* (*vállkulcs*, *vállperecz*), *mel-* (*melkas*), *hón-* (*hónlap*) stb. előtag vagy a köznyelvi jelentéstől elkülönítő *-csont* (*orsócsont*, *singcsont*), *-koncz* (*orsókoncz*, *singkoncz*) utótag magyarázó szó szerkezettel pontosítja. Ennek alapján – bár természetesen nem zárhatjuk ki a német *Schlüsselbein* hatását sem (vö. TESz.) – a *kulcscsont*-ot latin mintájú kalknak tartom. Némelyik kalk felismerése gondos vizsgálatot igényel. Az *orsó* (BP. 100), a latin *radius* megfelelője előfordul *orsócsont* (BP. 107), *orsókoncz* (BP. 110), sőt *karküllő* (BP. 107) alakban is. Az

orsó a görög *κερκίς* 'takács vetélője' (LSJ) szemantikai kalkja. A közös jelentés megértését kultúrtörténeti háttér alapozza meg: a vertikális szövőszéken az orsót vetélőként is használták (PALÁDI-KOVÁCS 1997: 355). A *karküllő* 'a boncztanban, a könyöknek felső kisebb csontja' (CzF.) esetében pedig a 'sugár, küllő; vetélő' jelentésű latin *radius* (OLD) 'küllő' jelentése volt a minta. Meg kell jegyeznünk, hogy az orsócsont jelölésére a németben is megvoltak a hasonló motivációjú szavak, így például *Armspindel* (= karorsó), *Armspille* (= karorsó), *Speiche* (= küllő), *Speichenbein* (= küllőcsont). Mivel azonban HEMPEL szövegében egyik német névváltozat sincs megadva, csak a latin *radius* szerepel, az *orsó*, *orsócsont* elnevezéseket a 'vetélő' jelentésű görög és latin szavak szemantikai kalkjának tekintem.

Hétköznapi tárgyak, állati testrészek, növényi részek nevének metaforikus használatából keletkező szemantikai kalkok az *edény* < *vas*, *gyűrő* < *an(n)ulus*, *fej* < *caput*, *capitulum*, *hát* < *dorsum*, *tővis* < *spina*, *gumó* < *tuber*, *tuberculum*, *borozda* < *sulcus*. Bár az átvitelek a magyarban is létrejöhetnek, a terminusok körében szinte mindig tükrözés eredményei. Ezt az is bizonyítja, hogy rendszerint lexikai kalkok elemeiként fordulnak elő: *lapcsonttővis* < *spina scapulae* (BP. 102), *nagyobb gumó tövisse* < *spina tuberculi majoris* (BP. 104), *tővisfölötti bevágány* < *incisura suprascapularis* (BP. 102).

A lexikai kalkok leggyakrabban minőségjelzős vagy birtokos jelzős szerkezetből keletkezett összetett szavak: *tokszálag* < *ligamentum capsulare* (BP. 101), *lapcsonttővis* < *spina scapulae* (BP. 102), *fejcsont* < *os capitatum* (BP. 111), *hódcsont* < *os lunatum* (BP. 110). Nem pontos lexikai kalk a *lencsecsonatok* a latin *ossa sesamoidea* 'szezámcsontok' (BP. 100), vagy a *hollornyújtvány* < *processus coracoideus* (= holló alakú nyújtvány) (BP. 101) mintájára. Találunk a mai nomenklaturától eltérő, de azzal azonos vagy hasonló motivációjú neveket is, mint *csónakcsont* és *hajócsont* (ma *sajkacsont*) < *os saphoideum* / *naviculare* (BP. 108), *karcznyújtvány* (ma *íróvessző-nyújtvány*) < *processus styloideus* (BP. 107). Néhány esetben az okozza az eltérést, hogy nem a mai nomenklatura latin neveit másolja az elnevezés, hanem egy korábbi névváltozatot, például a *nagy sokszegűcsont* < *os multangulum majus* (ma *trapéz kézcsont* < *os trapezium*), *kis sokszegűcsont* < *os multangulum minus* (ma *kis trapéz kézcsont* < *os trapezoideum*) (BP. 111, vö. DONÁTH 1959).

A melléknév nemcsak az anatómiai képlet alakjára, hanem annak elelyezkedésére is utalhat: *oldalszálagok* < *ligamenta lateralia* (BP. 115), *íznyújtvány* < *processus articularis* (BP. 105). A két (vagy három) főnévből képzett latin melléknév visszaadása összetett szóval a mai anatómiai nevek között jóval ritkább: *karkönyökszálag* < *ligamentum brachiocubitale*, *karorsószálag* < *ligamentum brachioradiale* (BP. 109), *vállcsúcs-hollorr-szálag* < *ligamentum acromiocracoideum* (BP. 104), *melkulcs-csecsizom* < *musculus sternocleidomastoideus* (BP. 101). Valami helyének, helyzetének a pontosabb meghatározására a latin *infra-*, *supra-*, *sub-*, *inter-* stb. előtagokat névutó melléknevekkel adja vissza: *tővisalatti* < *infraspinata* (BP. 102), *tővisfölötti* < *supraspinata* (BP. 102), *lapcsontalatti* < *subscapularis* (BP. 102), *kulcsközötti* < *interclaviculare* (BP. 101). A latin *-ideus* vagy *-formis* 'valamilyen alakú' képzős mellékneveket a mai olvasó számára mehökkentő módon tükrözi: *tömlőképű* < *sacciformis* (BP. 113),

S-képvő (= görög ς , azaz szigma alakú) < *sigmoideus* (BP. 107), *kúpképvő* < *conoideus* (BP. 103).

A lexikai kalkok között minőségjelzős szószerkezetek is szép számmal akadnak, például *tulajdon tenyérszálagok* < *ligamenta propria volaria* (BP. 115), *tővis-főlötti bevágány* < *incisura supraspinalis* (BP. 102), *kisebb gumó* < *tuberculum minus* (BP. 104). A szószerkezetek lehetnek birtokos szószerkezetek, például a *melcsont markolatja* < *manubrium sterni* (BP. 100), *gerinczek orjai* < *processus spinosus* (BP. 101), *kétfejű izom hosszú fejének ina* < *tendo capitis longi musculi bicipitis* (BP. 104), *főlkar sodra* < *trochlea humeri* (BP. 107), *kéztőnek ízközporcza* < *cartilago interarticularis carpi* (BP. 107), *hüvelyk középkézcsontja* < *os metacarpi pollicis* (BP. 104).

A derivátumok közül ki kell emelnünk a -cs kicsinyítő képzős szavakat. A *fejecs* < *capitulum* (BP. 104) ma is él a *felkarfejecs* névben, a *kerekcse* (BP. 105) már nem, mivel előzménye, a *rotula* helyett a nómenklatúra a *trochlea* terminust használja. A latin mintára alkotott képzett szavak között akad néhány, amely a mai nyelvhasználatban vagy nem él, vagy ha igen, más formában: *forromány* < *epiphysis* (BP. 105), *sodor* < *trochlea* (BP. 105), *nyújtvány* < *processus* (BP. 102).

6. A latin mellett a német minta jelenléte is kitapintható. Feltehetően német volt az előzménye a *völgyelet* < *Vertiefungen* (BP. 105) szónak és a *savós hártya* < *serösen Membran* (BP. 106), *taknyos hártya* < *schleimigen Membran* (BP. 113) szószerkezeteknek, valamint a *kéztő* < *Handwurzel* (BP. 100) szónak. Néhány esetben nehéz volt eldönteni, hogy mi volt a tükrözés mintája, például a *közepdarab* (BP. 100) esetében. Lehetett a latin *pars intermedia* is, de mivel az összetétel teljesen megfelel a német *Mittelstück* szerkezetének, azt valószínűsítem kiindulási alaknak. Hasonló megfontolásból minősíteném német mintára képzett kalknak a *közepkéz* < *Mittelhand*, *metacarpus* (BP. 100) szót. Többféle fordítási kísérlet eredményeként keletkezett a *gumó*, *domborúság*, *emelkedés*, *gumósodás* a latin *tuberositas* vagy a német *Tuberosität* vagy *Erhabenheit* megfelelőjeként. A latin *incisura bevágány* (BP. 102) (ma *bevágás*) fordítása a latin szót másolja, de a párhuzamos alakként előforduló *kivágány* (BP. 101) már a német *Ausschnitt* szóra vezethető vissza. A legalaposabb vizsgálattal sem tudjuk minden esetben egyértelműen meghatározni a mintát, mivel a nyugat- és közép-európai nyelvek ugyanabból a forrásból, jelen esetben a tudományos latinból merítettek, ami a szaknyelv areális egységéhez vezetett az anatómiai nevek terén is (vö. LANSTYÁK 2003).

7. BUGÁT szóalkotási kísérleteit látva az anatómiai neveket szinte in statu nascendi figyelhetjük meg. Meghatározó terminusalkotó eszköze a kalkok képzése volt. Elődei közül Apáczai is hasonlóképpen járt el szóalkotásaiban, például *lepény* < *placenta*, *fül dobja* < *tympanum*, *bél köntöse* < *tunica*, *makkotska* < *glandula* (KESZLER 2004: 497). A vizsgálat igazolja a kalkoknak a szaknyelvek kialakulásában játszott fontos szerepét is. Elemzésünk alapján megállapíthatjuk, hogy BUGÁT a latint tekintette anatómiai nevei mintájának. Kerülte a németes fordulatokat, arra törekedett, ahogy a Vezérszóban írta, hogy „a munka főképp német szamatjától ne igen szagoskodjon” (BP. VI.).

BUGÁT PÁL múlhatatlan érdemeket szerzett a magyar természettudományos szaknyelvek megalkotása és megújítása terén, Toldy Ferenc szavaival élve „műszabatosan [szólni] Bugát tanította a nemzetet” (idézi TÖRÖK 1880: 423). Sajnálatos, hogy napjainkban az anatómiai nomenklatura mintegy felének csak a latin nevét használja az orvosi szaknyelv, az orvosi egyetemek anatómiai stúdiumai is csak a latin nevek ismeretét követelik meg a hallgatóktól.

A hivatkozott irodalom

- BAJZA JÓZSEF 1843. Nyelvünk műveltetéséről. In: Uő. Válogatott cikkek és tanulmányok. URL: <http://mek.oszk.hu/07400/07491/07491.rtf>. [Letöltve: 2011. 11. 30.]
- BP. = BUGÁT PÁL 1828. Az egészséges emberi test boncztudományának alapvonalai. Hempel Adolf Fridrik után németből fordítva Bugát Pál által. Trattner, Pest.
- CzF. = CZUCZOR GERGELY – FOGARASI JÁNOS 1862–1874. A magyar nyelv szótára I–VI., [I–IV.] Emich Gusztáv, [V–VI.] Athenaeum, [I–V.] Pest, [VI.] Budapest.
- DONÁTH TIBOR 1959. Anatómiai értelmező szótár. A bázeli, jénai és párizsi nomenklatura szervek szerinti összehasonlító áttekintése. Medicina Könyvkiadó, Budapest.
- DONÁTH TIBOR 2009. Az anatómiai nyelv mint az orvosi nyelv alapja. In: BŐSZE PÉTER szerk. A magyar orvosi nyelv tankönyve. Medicina Könyvkiadó, Budapest. 287–95.
- FÓRIS ÁGOTA 2005. Hat terminológia lecke. Lexikográfia Kiadó, Pécs.
- GORTVAY GYÖRGY 1953. Az újabbkori magyar orvosi művelődés és egészségügy története I. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- HEMPEL, ADOLPH FRIEDRICH 1827. Anfangsgründe der Anatomie des gesunden menschlichen Körpers. Vandenhoeck und Ruprecht, Göttingen.
- HORVÁTH KATALIN 2004. Névelmélet és etimológia. A folyik eredete és rokonsága. A VII. Nemzetközi Magyar Nyelvtudományi Kongresszus előadása. URL: <http://www.nytud.hu/NMNyK/eloadas/horvathk.rtf>. [Letöltve: 2012. 03. 25.]
- KESZLER BORBÁLA 2004. A XVII. századi nyelvújítás és a magyar orvosi nyelv. Magyar Nyelvőr 494–501.
- LANSTYÁK ISTVÁN 2003. Fordítás és kontaktológia. Fórum Társadalomtudományi Szemle 3: 49–70. URL: http://epa.oszk.hu/00000/00033/00014/pdf/szemle_2003_3_lanstyak.pdf. [Letöltve: 2012. 03. 28.]
- LSJ = LIDDEL, HENRY GEORGE – SCOTT, ROBERT 1940. A Greek–English Lexicon. Revised and augmented throughout by Sir Henry Stuart Jones with the assistance of Roderick McKenzie. Clarendon Press, Oxford.
- MAGYAR LÁSZLÓ ANDRÁS 2009. Az európai orvosi nyelv története. In: BŐSZE PÉTER szerk. 2009. A magyar orvosi nyelv tankönyve. Medicina Könyvkiadó, Budapest. 73–85.
- OLD = GLARE, P. G. W. ed. 1968. Oxford Latin Dictionary. Clarendon Press, Oxford.
- PALÁDI-KOVÁCS ATTILA főszerk. 1997. Magyar néprajz III. Anyagi kultúra 2. Kézművés-ség. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- TÖRÖK JÓZSEF 1880. Apológia Schuster János és Bugát Pál mellett. Természettudományi Közlöny 12. kötet, 135. füzet, 421–5. URL: http://epa.oszk.hu/02100/02181/00135/-pdf/EPA02181_Termeszettudomanyi_kozlony_1880_409-448.pdf. [Letöltve: 2012. 03. 27.]

VARGA ÉVA KATALIN (vekati@gmail.com)

Latin and German Models in Anatomical Name Creation of Pál Bugát

The present article deals with term-formation processes in Hungary during the language reform movement in the early nineteenth century. At that time Latin was used as the language of science and education. The first handbook of anatomy which was intended to be used in the training of surgeons was translated from German into Hungarian by PÁL BUGÁT in 1828. He was confronted with a special difficulty: as Hungarian scientific language was lacking scientific vocabulary, he had to create new terms for anatomical names. A frequently applied method of term-creation is the use of linguistic calques. The paper attempts to give an answer to the question whether Latin or German served as a model in the calques of BUGÁT. After a thorough analysis of his anatomical names and comparison with the ones in the original German text we can establish that in the majority of the cases BUGÁT relied on Latin.

VARGA, ÉVA KATALIN